

Lipno slaví 60 let existence!

ZE ŽIVOTA MNÍKA JEDNOVOUSÉHO

Jak to bylo s mníky na Lipně (1)

Mník jednovousý je odedávna jediným sladkovodním rybím druhem z čeledi ryb treskovitých (mořských ryb) s jedním vousem na spodní čelisti. Víme, že mník ve sladké vodě téměř celé severní polokoule **preferuje** prostředí s nízkou teplotou a dostatkem kyslíku.

text: Jiří Vostradovský foto: autor a jeho archiv

Ve 20. století byla mníkovi věnována velká odborná pozornost a ichtyologové doporučili ho radit do samostatné čeledi. U nás se jeho početnost v současnosti snížila natolik, že je řazený mezi ryby ohrožené. Naši sportovní rybáři, kteří chytají převážně v teplém ročním období, se s mníkem setkávali velmi zřídka. Ve statistice všech ulovených ryb v celé ČR (2016) na revírech ÚS ČRS ročně jde vždy jen o několik ulovených a zřejmě i od vody odnesených exemplářů tohoto druhu. V historii ho lovili spíše ti, kteří chytali v období před zámrazem hladiny a v noci, kdy většina legálních rybářů už nelovila. Proto byl spíše úlovkem pytláků lovcích zejména na noční šňůry. Jen náhodně byl mník chycen na udici v letním období, např. v době náhlých změn počasí. Početněji byl přítomný především v horním a středním pásmu toků, než se zhoršila kvalita vodního prostředí. V první polovině minulého století byl hojný i ve středním Labi, kde při podzimních a zimních migracích k přítokům ho dokonce němečtí říční rybáři lovili sítěmi ve velkých počtech. Hojný výskyt mníků byl u nás zaznamenán i na horní Vltavě, běžný byl i na Ohři a v dalších českých a moravských tocích. Všude v řece mu vyhovovalo členité a kamenité dno, jílovité břehy s množstvím nor, v nichž se rád v létě ukrýval vždy směrem hlavou do břehu. Přitom mu část těla často vyčnívala, čehož

využívali ti, kdo mníky uměli pod hladinou vypátrat a následně se jich zmocnit rukama. Pokles početnosti, místy i vymizení, u nás zvláště ve 20. století vyvolaly zmíněné změny vodního prostředí. Hlavně vnější zdroje znečištění, ale i nevhodná regulace břehů a koryt řek, míst původně kamenitých a později zabahněných. A také prostředí, které už nemělo přirozené úkryty. U nás byla přítomnost mníka často prokázána zejména ve druhé polovině 20. století. Tedy v době, kdy se na pstruhových tocích začal hojněji využívat elektrický agregát (např. pro lov generačních lososovitých ryb pro pstruží líhně). Tak tomu bylo nejen na horní Vltavě, ale i na četných jiných tocích. Podívejme se tedy na některé zajímavosti ohledně životních osudů mníka v řekách a jezerech cizích zemí.

Zajímavosti z domova i ze zahraničí

Dlouhodobě je mník všude hodnocený jako ryba charakterizující čisté a kyslíkem bohatě saturované životní prostředí. Rybáři ho měli za zajímavý úlovek, ale zároveň i za náhodný. Zájemce se může o mníkovi dočíst i v českých knižních publikacích, šířeji třeba v knize V. Dyka Naše ryby (v několika vydáních počínaje rokem 1953) nebo rozsáhlé monografii V. Baruše a O. Olivy (1995).

Po stránce kulinářské je u nás mník považovaný za rybu velmi chutnou, i když ohroženou. Pohyblivost a mrštnost mníka patrně

přispěla ke vzniku lidového rčení – Je čilý jako mník. Odlišný názor na jeho kulinářské vlastnosti měli asi dříve v jiných zemích. Například v Kanadě, Rusku a na severu Evropy, o tom si ale povíme později. Některé údaje o mníkovi ze zahraničí jsou zajímavé. Podotýkám, že jsem před časem v našem časopise uveřejnil několik svých snímků a popsal, jak přílovek mníka využívají švédští rybáři. Při své návštěvě velkých jezer v 60. letech jsem tam viděl ve velkých počtech mníka sušeného, zmrazovaného, peletovaného, vkusně zabaleného a nabízeného v obchodech jako potravu pro psy a kočky. Takto zpracované menší ryby (asi do délky 40 cm) byly před sušením zbaveny vnitřností.

Ještě donedávna profesionální rybáři na velkých kanadských jezerech (lovící do vrší a na háčkové šňůrové systémy) mníka také využívali jako potravu pro psy a kočky, ale dokonce i k odkrmu norků! Na jezerech v Saskatchewanu, Athabascce ho dovedli nejlépe využívat indiáni. Ti jeho mlíčí mísili s moukou a ze vzniklé směsi pekli sušenky. Z jater získávali olej, kterým plnili lampičky k lokálnímu svícení. Mníky konzumovali v zimě, kdy měli maso bílé, veskrze delikatesní – bez bahnité příchutě. Letní úlovky pak opět využívali jako krmivo pro psy. V jezeru Erie olej z jater mníka sloužil k čištění rukou rybářů od dehtu při ošetřování dřevěných lodí. Ve velkých jezerech se lovily vel-